

naivnost, neustrašenost, vzkliki žalosti in sreče odstopajo prostor odmevom tel doživetij. Gotovo je, da zavzema Vesna Parun eno od najpomembnejših mest v povojni jugoslovanski ženski liriki in da jo lahko tudi v svetovni ženski liriki postavimo ob najvidnejša pesniška imena.

Saša Vegri

MED KNJIGAMI

DANE ZAJC, JEZIK IZ ZEMLJE

Zajčeva lirika je že v prvi zbirki *Požgana trava* (1958) pokazala vrsto značilnosti, kakor so: intenzivno doživljanje, tragičen odnos do sveta in izredno ekspresiven izraz; te so na bralce delovale kot novost in zaradi njih kakor tudi zaradi drugih posebnosti si je ta poezija hitro pridobila publiko; brali so jo tudi tisti, ki se z njeno idejnostjo niso strinjali.

V drugi zbirki pesnik nadaljuje pot, ki jo je začel s *Požgano travo*. Glede na prvo zbirko prinaša *Jezik iz zemlje* več novosti, čeprav ne moremo trditi, da se je Zajčev pesniški svet bistveno spremenil. S svojo drugo zbirko je pesnik stopil iz okvira zgolj subjektivnih problemov — ti so v prvi zbirki daleč prevladovali — in razširil vsebino na vrsto širših, splošnejših vprašanj. Ker se je tudi pred temi vprašanji zaustavil in zamislil izredno občutljiv pesnik s poudarjenimi subjektivnimi značilnostmi in težkimi življenjskimi izkušnjami — vojna in njene posledice so zapustile v njem globoke sledove, kar najlepše dokazuje zbirka *Požgana trava* — so ta vprašanja, čeprav so splošna, močno subjektivno postavljena in obdelana.

Zbirka, ki obsega 35 pesmi — od tega jih ima ciklus *Gotska okna* 8, ciklus *Dva* pa 6 — je urejena svobodno; pesmi niso ločene po razdelkih, marveč jih povezuje notranji red v vsebinsko enotnost. V zbirki govori avtor o svojem občutju in doživljanju sveta. Splošni in osebni problemi se med seboj prepletajo.

Prva in zadnji dve pesmi so važne osebne izpovedi, ki govorijo o avtorju kot pesniku in človeku. Prva pesem *Kepa pepela* pripoveduje o zamotanem procesu, ki ga je pesnik prešel, preden je izpovedal te misli in občutja, utemeljuje nenavadno obliko in izraz pesmi in nekako pokaže pot v zbirko, ki je za preprostejšega bralca dokaj trd oreh. Predzadnja pesem *Črni deček* pokaže, kako velik pomen ima pesništvo za avtorja te zbirke; to mu je notranja dolžnost in najvažnejše v življenju. Zadnja pesem je precej abstrahiran pogled na pesnikovo spoznanje, kaj je v svetu negativno in obsojeno na propad.

Med temi tremi, za pesnika izredno važnimi in značilnimi pesmimi se vrstijo problemi okolja, v katerem pesnik živi, splošnočloveški in osebni pesnikovi problemi. Posebno zanimiv in svojevrsten je ciklus *Gotska okna*. Od verzov z osebno erotično vsebino gre pesnik mimo moralnih vprašanj in odnosov med ljudmi in se v osmi pesmi s posebno zaskrbljenostjo nazadnje ustavi ob usodi človeštva. Iz teh in naslednjih pesmi veje občutek, da je človek na zemlji osamljen; nebo se ne zmeni zanj, okolica na zemlji pa mu je sovražna. Zato je podoba okolja v teh pesmih zelo nenavadna, »nebo je brez milosti, zemlja je temna in sovražna«, »sivina je nepremična«, od žive prirode nastopajo v njih predvsem nekatere mrzke živali, drugače pa prevladuje sivina, zloba, led, kamen, praznina; ljudi je malo, človečnosti pa sploh ni (*Pot, Počitek*). Torej je

interpretacija zunanjega sveta v tej poeziji zelo subjektivna in svobodna, zaradi tega je precej zapletena in nenavadna. Tako gledanje na svet izvira deloma tudi iz pesnikove zaskrbljenosti spričo enostranskega razvoja človeštva. Velik razvoj tehnike in industrializacije ni postavil pred veliko preizkušnjo samo odnosov med ljudmi v določenih družbenih sredinah, marveč je močno zapletel odnose med ljudmi na našem planetu sploh. Največkrat je prizadeta človečnost. Deloma kot posledico tega si lahko razložimo tudi česti motiv človekove osamljenosti in strahu pred okoljem (n. pr. *Ribe, Srečanje*).

V tesni povezanosti z omenjeno tematiko je pogosten motiv smrti, umiranja in strahu pred smrtjo. Smrt in umiranje imata pri Zajcu svoj širši pojmovni obseg in ju ne uporablja samo za umiranje ali smrt kakega živega bitja, ampak jima da simboličen pomen za vrsto sprememb v človekovem svetu.

Zanimiva je pesem *Vera*; v njej nam pesnik pove drugi del svojega občutja o svetu, da človek vendarle ne more nikoli pasti do dna. Črno podobo sveta nekoliko ublažita pesmi *Prsti jutra* in *Pesem megla*. V njih govori o jutru in svetlobi oziroma svobodi, kar je popolnoma nasprotno noči, ki se pogostokrat pojavlja v bližini smrti in tesnobe kot znanilke težkih trenutkov; tudi svoboda je popolnoma nasprotna čustvom tesnobe, strahu in smrti.

Pomemben del knjige zavzemajo pesmi o odnosih med žensko in moškim. Medtem ko govorijo *Okamenele veke, Stekleno čelo* in *Oči* o pomembnosti ljubezenskega čustva za pesnika samega, se razširi v *Decembru*, posebno pa v ciklusu *Dva* ljubezenski motiv do mnogo širših razsežnosti. Čeprav je tudi sicer Zajčev asociativni svet zelo bogat in razgiban, pride v *Dveh* še posebno do izraza.

Zajčeva poezija ne podaja že definiranih, posplošenih misli in občutij. Pesnik v pesmi šele gradi svoja občutja sveta in svoje misli, podaja jih postopoma, iz detajlov, simbolov. Take kristaliziranosti, izrazne logičnosti in enotnosti, kot smo je vajeni pri starejši poeziji, tu ni; pesnik je tradicionalno podajanje pesmi razbil. Zato zahteva te vrste poezija od bralca več kot poezija z bolj uveljavljenim izrazom; njegova udeležba pri sprejemanju pesmi mora biti aktivnejša in terja njegovo tvorno sodelovanje. Zato tudi je ta poezija v začetku teže razumljiva.

Izraz te zbirke ima že precej nastavkov v *Požgani travi*. Jezik je zelo razgiban; včasih doseže že kar pogovorno živahnost, originalnost in novost; posebno obeležje mu dajejo metafore, ki so zelo značilne za svojega tvorca. Metafore, kakor tudi druge stilske figure, nosijo predvsem emocionalno obarvanost. Značilni za jezik so kratki stavki; le-ti so večkrat brez kakega glavnega stavčnega člena. Tak jezik je nudil pesniku večjo svobodo pri nizanju posameznih detajlov in razširil izrazno vrednost besedam. Res pa je, da je zaradi te kratkoče in zgoščenosti dvoje ali troje mest skoraj dvoumnih.

Čeprav so motivi *Jezika iz zemlje* dokaj različni po vsebini, lahko opazimo skoraj pri vseh nekaj posebnega. Predvsem izstopa njihova čustvena obarvanost in izrazitost. Motivi so zelo skrbno izbrani in pazljivo obdelani, n. pr. *Gotska okna, Svetnik, Črni deček, Kralj*. V tesni zvezi z motiviko je izredno bogata asociativnost; tudi ta temelji predvsem na emocionalni osnovi.

Na splošno se dá iz pesmi ugotoviti, da je ta zbirka v izpovedovanju bolj umirjena kakor *Požgana trava*. Izpovedovanje je doseglo večjo umirjenost med drugim tudi zaradi posrednosti v izražanju in zgoščenega jezika, predvsem pa zaradi številnih splošnih, objektivnih tem, ki jih pesmi obravnavajo. Intenziv-

nost doživljanja ni popustila; osebna prizadetost je samo na videz zabrisana v nenavadni obliki in izrazu.

Zajc se v zbirki *Jezik iz zemlje* zaustavlja ob nekaterih aktualnih problemih življenja, vrta v njihovo notranjost, išče jim vzroke in posledice. Vse te slike, ki so zaradi svoje groteskne karakterističnosti in močnih pesnikovih subjektivnih potez večkrat kar enostranske in brezupno črne, postavljajo skrb za človeka in človečnost v sredino te poezije. Pesnik je v njej izpovedal več pomembnih dejstev iz psihologije in emocionalnosti sodobnega človeka. To je izrazil v novi obliki in vsebini. V jeziku je izkoristil precej izraznih variant, ki v poeziji do sedaj še niso bile mnogo rabljene. Izrazitost v vsebini in obliki govori o tem, da se za temi pesnimi skriva občutljiva in sama sebi zvesta osebnost.

France Novak

VČERAJŠNJI SVET V KOZAKOVI »PUNČKI«

Od dokaj obsežnega opusa, ki je pritekel izpod peresa Ferda Kozaka, je njegova dramatika najbolj živo zarezala v naše družbene razmere tridesetih let. Vrh družbene kritike v Kozakovem dramskem prizadevanju pa pomeni prav njegova tragedija *Punčka*, ki sta jo za uprizoritev v ljubljanski Drami pripravila Josip Vidmar in Primož Kozak (uprizorjena je bila v sezoni 1958/59), Državna založba Slovenije pa je v preteklem letu poskrbela za njeno knjižno izdajo.

Zamisel, kritično prikazati vrhnjo meščansko plast predvojne Ljubljane, je prvenstveno zrasla iz pisateljeve ogorčenosti nad razmerami v tem desetletju, kakor jih je sam doživljal. Tedaj se je trgovska buržoazija majhne, v gospodarskem pogledu zaostale, pa vendar socialno precej vzburkane Slovenije že zvijala v krčih ekonomske degeneracije ter v instinktivnem občutju bližajočega se konca zanikavala veljavnost najprvobitnejših človeških moralno-etičnih norm. Brez dvoma so Kozaka kot aktivnega intelektualca spodbujali številni literarni analitiki evropske meščanske družbe, da je to ogorčenost izpovedal. A kljub temu, da so družbeni kritiki od Galsworthyja preko Ibsena in Bernarda Shawa do našega Cankarja tej vrsti literature že ustvarili tradicijo, pa Kozakova dramatika ni konvencionalna, niti glede na slovenske razmere po sili moderna. Bila je pristni izraz časa, ravno tako kot esejistika Iva Brnčiča, delo Bratka Krefta in mnogih drugih.

Kozak je torej ustvarjal pod neposrednim vtisom in v sorazmerno kratkem časovnem razdobju so se rodili osnutki za tri njegova temeljna dramska dela: za *Profesorja Klepca*, za *Vido Grantovo* in za *Punčko*. Prvi dve deli sta prišli na oder že pred drugo vojno, izdelava tretjega pa se je zavlekla, najbrž prav zato, ker je avtor tu skušal bolj kot v prejšnjih dveh primerih prodreti v finančnoaristokratsko miselnost svojega časa. Medtem ko je profesor Klepec iz njegove komedije še pomilovanja vredna karikatura iz predvojne meščanske sredine, Vida Grantova pa več ali manj žrtev ljubezenskega naključja, kakršna prinaša življenje vedno in povsod, pa tragedija *Punčke* izvira predvsem iz miselnosti te kaste, torej iz prepada, ki loči svet karierističnega, za bogastvom drvečega meščana in pa svet nenačetega, od zunanjih okoliščin nedotaknjenega čustvovanja. Resnost meščanskega problema se je pri Kozaku stopnjevala od primera do primera. *Profesor Klepec* je povprečna komedija, tudi v *Vidi Grantovi* je še nekaj satire (n. pr. v prizoru, ko industrialec Mihael Grant gosti svoje prijatelje), v